

Cărțile tipărite de negustorii brașoveni,
frații Constantin și Ioan Boghici

Dr. RUXANDRA MOAȘA NAZARE
Biblioteca Județeană „George Barițiu” Brașov

La începutul secolului al XIX-lea s-au imprimat o serie de cărți în limba română în tiparnița brașoveană, grație contribuției editoriale a comercianților Constantin și Ioan Boghici. Cunoscuți ca negustori, ei și alți membri ai familiei lor, au fost menționați pentru activitatea comercială în mai multe lucrări.¹ Locul ocupat în susținerea tiparului în limba română și a bisericii este pomenit în lucrări dedicate istoriei literaturii, bisericii, cărții și școlii.² Acestea se mărginesc să amintească numele lor în șirul tuturor celor cu interes pentru cultură, din perspectiva temei abordate. Rolul lor ca editori a fost pus în lumină pe larg prin studiul biografic al lui A. Banciu și volumul

¹ B. Baiulescu, *Monografia comunei bisericești gr. or. române a Sf. Adormiri din Cetatea Brașov*, Brașov, 1898, p. 52; S. Stinghe, *Documente privitoare la trecutul românilor din Șchei*, Brașov, 1899, vol. I, passim; N. G. V. Gologan, *Cercetări privitoare la trecutul comerțului românesc din Brașov*, București, 1928, p. 64, 69; A. Banciu, *Suflete uitate. Boghicii*, în *Țara Bârsei*, II, 1930, nr. 5, p. 385-392; nr. 6, p. 481-494; E. Pavlescu, *Meșteșug și negoț la românii din sudul Transilvaniei (sec. XVII - XIX)*, București, Editura Academiei, 1970, p. 61, 237.

² N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688-1821)*, vol. II, *Epoca lui Petru Maior. Excursuri*, ediția I, București, Minerva, 1901, p. 285, 325, n. 4. Vezi și ediția a II-a, îngrijită de B. Theodorescu, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1969, vol. II, p. 235, 264, 266; C. C. Mușlea, *Biserica Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului*, vol. I (1292-1742), Brașov, 1943, p. 60, 276, 290, 292, 294; D. Simonescu, G. Buluță, *Pagini din istoria cărții românești*, București, Editura Ion Creangă, 1982, p. 69; V. Oltean, *Școala Românească din Șcheii Brașovului*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 178-179.

de sinteză al lui Mircea Tomescu.³ De altfel, A. Banciu este primul care oferă date documentare bogate, de natură să risipească multe confuzii, date reluate pe scurt mai târziu de toți cei care au avut preocupări în domeniu. Totuși, el nu a studiat îndeaproape titlurile de cărți descrise de J. Gross și în *Bibliografia românească veche*. Astăzi, conturarea unei imagini de ansamblu a producției de titluri a fraților Boghici, completată de noile informații provenite din cataloagele de colecție ale cărților vechi, poate fi utilă din multiple puncte de vedere.

Inițiativele tipografice ale fraților Boghici au fost posibile și stimulate de *arendarea* secției românești a tipografiei senatorului sas Johann Georg Edler von Schobeln, la 25 mai 1804, de către C. Boghici pe timp de șase ani, cu dreptul de a tipări numai în grecește, românește și în „ilirică,” contra unei sume anuale de 400 florini renani. Schobeln și-a rezervat dreptul de a publica în limba germană, latină și maghiară. În același timp, proprietarul a impus prin *contract* condiția menționării tipografiei sub numele său pe toate cărțile românești care ieșeau de sub teasc. Predarea materialelor tipografice existente (matrițe, litere) de către Schobeln lui Boghici se făcea conform unei specificații după greutate, care se lua în considerare la încheierea contractului. Totodată se ținea cont de toate investițiile arendașului în material tipografic, care urmau să fie decontate potrivit socotelii păstrate în trei exemplare (la arendator, arendaș și tipograf). Materialele erau răscumpărate în bani gata de către arendator de la arendaș, cu scăderea sumei echivalente cu uzura lor în timpul folosirii. C. Boghici era obligat să aprovizioneze tipografia cu funingine și firnis. Se prevedeau situațiile care puteau afecta bunul mers al tipografiei și soluțiile de rezolvare, precum și împărțirea responsabilităților în asemenea cazuri. După moartea lui Schobeln, la 15 octombrie 1805, contractul a continuat cu văduva, Johanna Regina von Schobeln. În plus, tipărirea cărților românești nu era permisă fără

³ A. Banciu, *op. cit.*; M. Tomescu, *Istoria cărții românești de la începuturi până la 1918*, București, Editura Științifică, 1968, p. 123-124, 141.

aprobarea cenzurii, cum rezultă din cererea expresă a Guberniului Transilvaniei adresată văduvei și arendașului.⁴

Materialul tipografic. După încheierea contractului, în cursul anului 1804, C. Boghici a trimis pe tipograful Mihail Dürr la Pesta pentru turnarea de litere noi și pentru alte cumpărături necesare secției tipografice românești. În septembrie același an, Dürr se înapoiase la Brașov cu garnitura nouă de litere și însoțit de o calfă. Dar tipografia a început să funcționeze de la 1 august 1805, când începea și plata arenzii potrivit contractului. Contractul a fost prelungit între C. Boghici și văduva lui Schobeln până la 1 august 1816, când a expirat, și fiul moștenitor, Franz Schobeln, a cerut preluarea tipografiei. Predarea nu s-a făcut imediat, ci a fost precedată de inventarul cărților tipărite de Boghici și aflate nevândute în tipografie. Dar cu ocazia aceasta izbucnește un conflict între părți care dezvăluie amănunte despre materialul tipografic, proprietatea și valoarea acestuia. După afirmația ulterioară, post anul 1816, a lui Franz Schobeln, la Pesta au fost trimise 6 măji de material pentru turnarea literelor noi, alte două măji de material primite de la proprietăreașii tipografiei în 1805 le-a turnat în Brașov în cuptorul făcut de Dürr, iar prisosul rămas, împreună cu o altă majă primită de la proprietăreașii în 1815, au fost trimise la Sibiu pentru turnare de material nou de tipar. C. Boghici nu recunoaște că M. Dürr ar fi primit atâtea măji pe seama lui, ci declară că nu are cunoștință de mai mult de o majă. În cazul în care se demonstra contrariul, era dispus să le restituie imediat. Dacă nu se putea dovedi faptul, se angaja să predea tipografia, mai precis literele „tertia” și cele mijlocii contra unei sume estimate just și plătită pe loc, ridicată la 2000 florini, deoarece acestea, în cantitate de 489 ½ funți, le comandase după expirarea contractului, pe riscul propriu. Rezultă că tipografia Schobeln dispunea de privilegiul de tipărire a cărților românești și în general ortodoxe, arenda imprimarea lor, se implica în procurarea și asigurarea personalului calificat, cum vom vedea, dar arendașul, la rândul lui, investea în materialul tipografic al cărui proprietar de drept devenea.⁵

⁴ A. Banciu, *op. cit.*, în *Țara Bârsei*, II, 1930, nr. 4, p. 299. În acest număr, A. Banciu publică originalul în limba germană al contractului încheiat între C. Boghici și senatorul sas, proprietar al tipografiei, p. 306-309.

⁵ *Ibidem*, p. 300, 302-304.

Personalul. Tipografi care au lucrat și au colaborat la apariția cărților românești în tiparnița brașoveană au fost Mihail Dür, originar din Sibiu, impus împreună cu fiul și nepotul acestuia lui C. Boghici de către proprietar prin contractul de arendă și, mai ales, Fr. August Herfurt. Dür venise la Brașov în mai 1804, când își oferea serviciile lui Schobeln pentru tipărirea cărților românești ca un bun cunoscător al limbii. Schobeln nu avea materialul tipografic potrivit, fiind prea uzat, și a amânat angajarea lui Dür pentru publicațiile în limba română până la semnarea contractului cu Boghici. După procurarea literelor, Dür a tipărit primele patru cărți, cu mențiunea expresă a tipografiei lui Georg de Schobeln pe foile de titlu.⁶ În august 1806 murea⁷ și locul lui era luat de Herfurt⁸ și Ioan Henning.⁹

În 12 ani de activitate, frații Boghici au editat numeroase titluri. M. Tomescu aprecia numărul lor la circa 23, probabil socotind și publicațiile care apar în inventarul redactat de C. Boghici în septembrie 1810, adică *Istoria lui Alexandru* și romanul *Leonad*. Lista cărților publicate cert de frații Boghici, stabilită de noi pe baza informațiilor furnizate de cataloagele de carte veche, cuprinde doar 21 de volume și este următoarea:

⁶ V. Aaron, *Patimile și moartea...* (1805), I. Barac, *Istoria preafrumosului Arghir...* (1805), *Bucoavna* (1805), *Octoiul mic* (1805).

⁷ A. Banciu, *op. cit.*, nr. 4, p. 300-301. Autorul menționează pe Herfurt cu prenumele Fr. August, dar în consultarea cataloagelor de carte veche am găsit două persoane numite Herfurt cu prenume diferite, Ioan Fr. și Ioan August. Totodată, A. Banciu amintește de Ioan Vásárhelyi, tipograf pe care nu l-am întâlnit. În schimb, nu-l pomenește pe Ioan Henning.

⁸ Herfurt apare cu prenumele de Ioan Fridrich pe *Octoib* (1805), *Octoib* (1810), *Ușa pocăinței* (1812), iar cu prenumele Ioan August se semnează doar pe *Molitvenic* (1811). Majoritar, tipărește sub prenumele Fridrich: *Bucoavna* (1808), *Floarea darurilor* (1808), I. Barac, *Istoria preafrumosului Arghir* (1809), *Bucoavna* (1811), *Bucoavna* (1816).

⁹ Ioan Henning este menționat ca tipograf la *Floarea darurilor* (1807) și *Psaltire* (1807).

1. Vasile Aaron, *Patimile și moartea a Domnului și Mântuitorului nostru Isus Hristos*, Brașov, 1805, cu cheltuiala lui Constantin Boghici.¹⁰
2. Ioan Barac, *Istoria preafrumosului Arghir și a preafrumoasei Elena*, ediția a II-a, Brașov, 1805.¹¹
3. *Bucoavna*, 1805.¹²
4. *Octoiubul mic*, Brașov, 1805 cu două tiraje - unul scos de Mihail Dürer și altul de Ioan Fr. Herfurt.¹³
5. *Ceaslov*, 1806.¹⁴
6. *Catibisis mic*, 1807.¹⁵
7. *Floarea darurilor*, 1807.¹⁶

¹⁰ J. Gross, *Kronstädter Drucke 1535-1886. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte Kronstadts*, Kronstadt, 1886, nr. 934, p. 102; I. Bianu, N. Hodoș, *Bibliografia Românească Veche*, vol. II, București, Edițiunea Academiei Române, 1910, nr. 676, p. 454; în continuare - *BRV*, II; *Cartea veche românească în colecțiile Bibliotecii Centrale Universitare București*, prefața de V. Câdea, București, 1972, nr. 141, p. 123.

¹¹ D. Poenaru, *Contribuții la Bibliografia Românească Veche*, Tîrgoviște, Muzeul Județean Dîmbovița, 1973, nr. 107, p. 102.

¹² J. Gross, *op. cit.*, nr. 933, p. 102; *BRV*, II, nr. 678, p. 455, unde citează lucrarea anterioară; C. Pascu, *Cartea românească veche în Biblioteca Brukenthal*, Sibiu, 1976, nr. 152, p. 100.

¹³ J. Gross, *op. cit.*, nr. 935, p. 102; *BRV*, II, nr. 683, p. 462, unde citează lucrarea anterioară, IV, nr. 683, p. 274; D. Poenaru, *op. cit.*, nr. 683, p. 261-262; A. Florescu, *Tezaur Carte Românească Veche 1557-1830*, Craiova, Editura Aius, 2000, nr. 1230, p. 369.

¹⁴ *BRV*, II, nr. 693, p. 477-478; *Cartea românească veche...*, nr. 149, p. 129-130; A. Florescu, *op. cit.*, nr. 1275-1277, p. 376-377; D. Teodorescu, *Cartea veche românească din județul Olt (1801-1830)*, Slatina, Editura Fundației „Universitatea pentru toți”, 2003, p. 57-58, diferență de paginatie, 601 pagini în loc de 616, precum în *BRV*. Dat fiind faptul că nu se menționează lipsuri între 602-616, să fie oare vorba de un tiraj diferit?

¹⁵ *BRV*, II, nr. 715, p. 497-498; *Ibidem*, vol. IV. *Adăogiri și îndreptări*, București, Edițiunea Academiei Române, 1944, p. 280-281; în continuare - *BRV*, IV.

8. *Paraclisul Născătoarei de Dumnezeu*, 1807.¹⁷
9. *Psaltire*, 1807.¹⁸
10. *Bucoavna*, 1808.¹⁹
11. *Floarea darurilor*, 1808.²⁰
12. Ioan Barac, *Istoria preafrumosului Arghir și a preafrumoasei Elena*, ediția a III-a, Brașov, 1809.²¹
13. *Octoibul mic*, 1810.²²
14. *Psaltire*, 1810.²³
15. *Bucoavna*, 1811.²⁴
16. *Molitvenic*, 1811.²⁵

¹⁶ *Ibidem*, II, nr. 718, p. 498-499; M. Basarab, *Carte românească veche în muzeul din Deva. Catalog*, Deva, Acta Musei Devensis, 1998, nr. LVI, p. 99.

¹⁷ *BRV*, IV, nr. 314, p. 126.

¹⁸ *Ibidem*, II, nr. 726, p. 504; D. Teodorescu, *op. cit.*, p. 61-62.

¹⁹ C. Pascu, *op. cit.*, nr. 167, p. 107.

²⁰ *BRV*, II, nr. 740, p. 531; *Cartea românească veche...*, nr. 163, p. 137; E. Dima, G. Buluță, S. Ceașu, *Cartea românească veche în bibliotecile documentare ale Arhivelor Statului. Catalog*, București, 1985, nr. 220, p. 204.

²¹ J. Gross, *op. cit.*, nr. 937, p. 102, cu anul 1812; I. Bianu, N. Hodoș, *op. cit.*, vol. III, București, Edițiunea Academiei Române, 1912, nr. 755, p. 1. În continuare *BRV*, III.

²² J. Gross, *op. cit.*, nr. 936, p. 102; *BRV*, III, nr. 782, p. 28; E. Dima, *op. cit.*, nr. 234, p. 212; E. Mosora, D. Hanga, *Catalogul cărții vechi românești din colecțiile Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga” Cluj-Napoca*, Cluj-Napoca, Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” Cluj-Napoca, 1991, nr. 439, p. 166.

²³ *BRV*, III, nr. 783, p. 28-29; D. Simonescu, V. Petrescu, *Târgoviște - vechi centru tipografic românesc*, Târgoviște, Muzeul Județean Dîmbovița, 1972, nr. 46, p. 101; E. Dima, *op. cit.*, nr. 235, p. 213; E. Mosora, D. Hanga, *op. cit.*, nr. 442, p. 167; C. Mălinaș, *Catalog de carte românească veche*, cuvânt înainte de prof. univ. dr. D. Simonescu, Oradea, Editura „Mihai Eminescu”, 1993, nr. 86, p. 95; A. Florescu, *op. cit.*, nr. 1368-1371, p. 397; D. Teodorescu, *op. cit.*, p. 69-70.

²⁴ *BRV*, IV, nr. 342, p. 132.

17. *Ușa pocăinței*, 1812.²⁶
18. *Bucoavnă*, 1814.²⁷
19. *Bucoavnă*, 1816.²⁸
20. *Psaltire*, 1816.²⁹
21. *Ceaslov*, 1835.³⁰

Desigur, lista nu este completă, *Bibliografia românească veche* incluzând multe alte tipărituri brașovene din perioada respectivă, a căror descriere a fost preluată din alte surse. Necunoscându-se tipografia și editorii, nu putem plasa aceste cărți în rândul celor apărute prin efortul fraților Boghici. Dar nu este exclus ca viitorul să rezerve găsirea de noi exemplare care să completeze titlurile descrise sumar și puțin cunoscute astăzi. Rezumând, C. Boghici a tipărit, de unul singur, pe cheltuiala proprie, cărți românești cu rost religios, didactic și de edificare morală (6 titluri și 8 ediții): Vasile Aaron, *Patimile și moartea a Domnului și Mântuitorului nostru Isus Hristos* (1805), I. Barac, *Istoria preafrumosului Arghir și a preafrumoasei Elena* (ediția a II-a, Brașov, 1805), *Bucoavna pentru învățătura pruncilor* (Brașov, 1805 și 1816), *Cele opt glasuri sau Octoihul mic* (1805 și 1810), *Psaltire* (1816) și *Ceaslov* (1835), la ambele

²⁵ *Ibidem*, III, nr. 794, p. 45-47; E. Dima, *op. cit.*, nr. 238, p. 215; E. Mosora, D. Hanga, *op. cit.*, nr. 448, p. 168; A. Florescu, *op. cit.*, nr. 1375-1378, p. 398-399; D. Teodorescu, *op. cit.*, p. 70-71.

²⁶ J. Gross, *op. cit.*, nr. 938, p. 102; *BRV*, III, nr. 815, p. 64-70; *Cartea veche românească...*, nr. 187, p. 149-150; E. Dima, *op. cit.*, nr. 248, p. 227; E. Mosora, D. Hanga, *op. cit.*, nr. 461, p. 171-172; A. Florescu, *op. cit.*, nr. 1475-1478, p. 417.

²⁷ D. Simonescu, V. Petrescu, *op. cit.*, nr. 52, p. 103-104, reluată de D. Râpă-Buicliu, *Bibliografia românească veche. Additamenta. I. (1536-1830)*, cuvânt înainte de acad. D. Simonescu, Galați, Editura Alma, 2000, nr. 272, p. 126.

²⁸ *BRV*, III, nr. 900, p. 139; A. Florescu, *op. cit.*, nr. 1596, p. 439.

²⁹ *Ibidem*, IV, nr. 412, p. 147; *Cartea veche românească...*, nr. 220, p. 169; E. Dima, *op. cit.*, nr. 286, p. 251.; E. Mosora, D. Hanga, *op. cit.*, nr. 523, p. 188; A. Florescu, *op. cit.*, nr. 1604-1608, p. 440.

³⁰ J. Gross, *op. cit.*, nr. 950, p. 103.

fiind diortositor translatorul Ioan Barac. Constantin Boghici este cunoscut și prin susținerea altor publicații cu caracter laic. Astfel, el s-a numărat printre persoanele însărcinate cu strângerea banilor subscriși pentru *Dicționarul latin - român - german - unguresc* al lui Samuil Micu Klein. În prospectul volant lansat de instituția editoare, tipografia regală a Universității din Buda, în anul 1806, alături de cler și oculistul I. Piuaru Molnar, este menționat tipograful C. Boghici.³¹ De asemenea, în 1816, el apărea printre prenumerații brașoveni la cartea lui I. H. Kampe, *Descoperirea Americii* (tom I, Buda, 1816), alături de mitropolitul Dositei, Nicola Nicolau „patronul acestei cărți,” Radu Orghidan, Vasile Pop, Radu Tempea.³² Reținem anii când C. Boghici a suportat singur cheltuielile editoriale: 1805, 1810, 1816, 1835.

Împreună, cei doi frați Boghici au scos pe cheltuiala lor: *Ceaslov* (1806) la care preotul Ioan Ștefanovici de la biserica Sf. Nicolae din Șchei și-a asumat predoslovia și corectura, *Catibis mic* (1807), *Floarea darurilor*, într-o primă ediție în 1807 și a doua în 1808, reeditare a celei dintâi ediții în limba română de la Snagov, prefăcută și îndreptată de același preot Ioan Ștefanovici, *Paraclisul Născătoarei de Dumnezeu* (1807), iar în 1807 și 1810 o *Psaltire*, prima ediție corectată de I. Ștefanovici și dascălul normalicesc Ioan Barac, *Bucoavna* (1808), Ioan Barac, *Istoria preafrumosului Arghir și a preafrumoasei Elena* (ediția a III-a, Brașov, 1809), *Bucoavna* (1811 și 1814), *Molitvenic* (1811), *Ușa pocăinței* (1812), tradusă din elină în limba română la București, corectată de monahul Rafail de la Mănăstirea Neamț și apărută cu aprobarea mitropolitului Dositei Filitti al Ungrovlahiei. Pe baza datelor de până acum, perioada în care frații Boghici au fost activi editorial, cu 10 titluri și 13 ediții, se situează între 1806-1812 și 1814.

În producția tipografică a lui Constantin și Ioan Boghici, cu excepția a cinci titluri (Vasile Aaron, *Catibis mic*, *Paraclisul Născătoarei de Dumnezeu*, *Molitvenic*, *Ușa pocăinței*), se observă reluarea frecventă a unor volume cerute pe piață de instituția bisericii și școlii mai ales, dar nu

³¹ *BRV*, II, nr. 696, p. 481.

³² C. Pascu, *op. cit.*, nr. 200, p. 124.

numai (*Bucoavna* - cinci ediții în 1805, 1808, 1811, 1814, 1816, *Floarea darurilor* - două ediții în 1807 și 1808, *Octoib* - două ediții, în 1805 și 1810, *Psaltire* - 3 ediții în 1807, 1810, 1816, scrierea lui Ioan Barac - două ediții în 1805 și 1809). Diferențele dintre aceste reimprimări sunt minime și constau în ușoare deosebiri în oglinda paginii de titlu, editorii - menționarea singulară sau colectivă a persoanelor care au plătit cheltuielile, paginatie. Rareori retipărirea înregistrează un detaliu nou, un adaos, ceea ce ne poate conduce la concluzia că editorii procedau deseori la reeditarea unor publicații vandabile, care reprezentau o sursă sigură de câștig prin desfacerea pe seama unor consumatori stabili.

Se remarcă colaborarea cu clerul, implicat în corectarea, prefațarea și preluarea vechilor ediții ale tipăriturilor brâncovenești citite, redescoperite, socotite utile, vrednice de (re)editat și corespunzătoare nevoilor și gustului de lectură ale publicului.³³ Între preoții frecvent întâlniți în tipăriturile boghiciene se numără Ioan Ștefanovici de la biserica din Șcheii Brașovului, care sugerează inițiativa publicării *Ceaslovului* din 1806 și solicită pe negustori în calitate de editori să integreze tipăritura propusă în programul lor de activitate. *Ceaslovului* din 1806 i se adaugă trei acatiste (al Mântuitorului Iisus Hristos, al Adormirii Maicii Domnului și al Sf. Arhiepiscop Nicolae) de către preot, considerate „foarte trebuincioase și de suflet folositoare” „celor bisericești și celor călători” ori „părții cei duhovnicești, cât și cei politicești, adecă mirenești,” cu alte cuvinte preoților și laicilor, în speță negustorilor aflați în călătorii de afaceri. Motivul pentru care parohul bisericii din Șcheii s-a orientat spre frații editori este arătat pe larg: „Nu am pregetat a ruga pe dumnealor de bun neam născuții chirii Constandin și Ioan Boghici ca pe unii carii în multe feluri de chipuri bine a face lipsișilor n-au încetat, săracilor mână de ajutor a da n-au întârziat, ci cu râvna călduroasă a credinței, ce este înflorită în inima cea creștinească a Domniilor sale, zioa și noaptea fără întârziere cu dragoste din creștinesc suflet cu drag au slujit și au ajutat atât în faptele cele sufletești cât și cele trupești, cum cunoscut este fiștecăruia și mai ales înaltelor stăpâniri a țării

³³ N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea...*, vol. II, ediție îngrijită de B. Theodorescu, p. 264.

dovedit și știut.”³⁴ Cum reiese din evocarea prefațatorului, editorii Boghici au acceptat să tipărească îndată cartea cu promisiunea ca „*orice carte ar fi de lipsă, cu toată dragostea va mulțami pe fieștecare întru cele sufletești, nu pentru vreun folos al său sau câștig, ci numai pentru a împărți și înmulți talantul cel încredințat, iar nu a-l îngropa, după cum învățătura cea sănătoasă a legii poruncește.*”³⁵ Imaginea negustorilor brașoveni reflectată în oglinda discursului de escortă al preotului cărturar este cea tipic ecleziastică, a unor binefăcători care respectă codul învățaturii și moralei creștine, dar și a unor persoane ce se bucurau de prestigiu social, recunoaștere generală și din partea autorităților.

În anul următor, 1807, preotul I. Ștefanovici intervenea pe lângă cei doi frați să reia o veche tipăritură, *Floarea darurilor*. „*pentru care am făcut cerere către domnealor fraților de bun neam născuți chirii Constandin și Ioann Boghici, rugându-i să binevoiască a porunci ca în tipografia domnealor încredințată a se tipări aciastă folositoare carte; carii ca niște râvnitori și poftitori sporiului și binelui și folosinței cei sufletești și trupești ai obștescului bine, cu bucurie și cu dragoste, prin îngăduința, țensura și slobozenia înaltei stăpâniri, fără prelungire au lăsat a se tipări.*” Cartea era socotită utilă pentru „*învățătura mai întâi moralicească, al doilea filosoficească și al treilea istoricească*” și se pleda pentru lectura ei drept ghid de comportament în viață.³⁶

Laicii figurează între colaboratorii editorilor, aceștia făcând loc frecvent în tiparul lor publicațiilor tălmăcite sau întocmite de profesori și funcționari. Se formează impresia unei comunicări între stratul superior al cititorilor, aceia care citesc, dar în același timp asumă lectura ca un act critic și interpretează ce este folositor de publicat pentru lectori, și editori și tipografi, care țin cont de sugestii și vin în întâmpinarea publicului prin reprezentanții lui autoinstituți. În alți termeni, relația dintre cerere și ofertă, dintre nevoia de lectură și interesele de piață funcționează elastic. Ideea este întărită de versurile omagiale dedicate negustorilor editori, care, dincolo de

³⁴ *BRV*, II, nr. 693, p. 477.

³⁵ *Ibidem*, p. 478.

³⁶ *Ibidem*, nr. 718, p. 498-499.

aspectul de ceremonial formalist și de convenție socială, poate dezvălui respectul sincer acordat operei de difuziune a cunoștințelor prin intermediul cărților. Stihurile se află în *Molitvenicul* din 1811 și conturează rolul jucat de negustor în ipostaza sa de editor, de susținător material al publicației, frecvent întâlnită în spațiul culturii române: „*Și cine v-au poruncit / La 'șa lucru fericit? / De Dumnezeu iubiți frați, / Tainele 'n tipariu să dați? / Și la 'nțelept și la prost / De lipsă aciaș-au fost / Să întinză Dumnezeu / De când v-ați născut din zgău / S-aveți nume prea vestit / Și neamului prea iubit / Boghici Ioan, Constantin / Frați cu nume prea deplin / Miluiască cel de Sus / Râvna voastră ce ați pus.*”³⁷

De altfel, cum indică tabloul colaboratorilor ecleziastici și mireni deopotrivă, la rândul ei cartea boghiciană a găsit desfacere atât în mediul bisericesc, cât și laic. De pildă, *Ușa pocăinței* a fost prenumerată de mitropolitul Dositei Filitti, episcopii Costandie de Buzău, Iosif al Argeșului, Dionisie Sevastis, protosinghelul Neofit, egumen al Mănăstirii Glavacioc, logofătul Nicolae al Mitropoliei, Zoe Brâncoveanu, vornicii Grigorașcu Brâncoveanu, Răducanul Goleșcu, Barbu Văcărescu, paharnicii Pană Costescu, Mihail Filipescu, Alexandru Comăneanu, stolnicul Constandin Predescu, slugerul Scarlat Izvoreanul, șetrarul Toma Deleanul, doctorul Constantin Darvari și Ioniță Ioan Voinea.³⁸ Așa cum demonstrează însemnările marginale de proprietate, cartea boghiciană a circulat în mediul ecleziastic și mirean: *Ceaslovul* (1806) era proprietatea unui preot bucureștean, *Floarea darurilor* (1807) aparținea lui George Lorincz, preparand în Arad, iar cea din 1808 unei familii de preoți, *Psaltirea* (1810) era cumpărată în 1813 de Pătrașcu din Stoborăști pentru învățătura fiului lui, Badea logofăt, *Molitvenicul* a aparținut preotului Bălășianu și monahilor de la Cernica,³⁹ precum și Elenei Orghidan, *Ușa pocăinței* era achiziționată la

³⁷ *Ibidem*, vol. III, nr. 794, p. 45.

³⁸ *Ibidem*, nr. 815, p. 70.

³⁹ *Cartea românească veche...*, p. 129, 148; M. Basarab, *op. cit.*, p. 99; D. Teodorescu, *op. cit.*, p. 69, 71.

6 iunie 1815 din tipografia lui Ioan Boghici de către preotul paroh Vasile Popovici.⁴⁰

Date despre tirajul cărților se află în inventarul întocmit de C. Boghici în 10 septembrie 1816, act oficial păstrat în limba germană în arhivele brașovene și publicat de Ax. Banciu. De exemplu, la data respectivă C. Boghici avea 700 exemplare nelegate și 50 legate din *Molitvenic*, 1500 și 120 din *Psaltire*, 1350 și 103 din *Ceaslov*, 1000 din *Istoria lui Alexandru* (?), 1725 și 80 din *Octoib*, 3000 exemplare nelegate din *Bucoavnă*, 550 legate din aceeași împreună cu *Argbir*, din ultimul mai avea 200 nelegate, 1000 din romanul *Leonad* (?), 150 din *Paraclis*.⁴¹ Toate erau evaluate la 36.000 florini. O altă informație deținem despre *Ușa Pocăinței*, ale cărei exemplare prenumerate se ridicau la valoarea de 876 taleri.⁴²

Conflictul și procesul dintre C. Boghici și Franz Schobel din 1817 se termină la sfârșitul anului, iar la 14 iunie 1817 se încheie un nou contract pentru tipărirea *Ceaslovului cel mare* sau *Ceaslovului bogat* în tipografia lui Franz Schobel, în număr de 2000 exemplare în curs de 39 de săptămâni de către tipograful Fr. August Herfurt. Boghici se obliga să plătească 16 și 20 florini pe coală și să furnizeze cantitatea necesară de hârtie, ulei, chinovar, sugativă, doi funți de lumânări săptămânal, lemn, precum și să suporte cheltuielile pentru corectură. În fiecare vineri dimineață plătea 70 florini renani pentru munca depusă. Din acest volum nu se tipăriră decât 52 de coli, motiv pentru care s-a deschis un nou proces al cărui sentință din 9 aprilie 1822 a fost contestată de Boghici. Costul celor 52 de coli s-a ridicat la 8000 florini, din care plata lucrătorilor a fost de 2475 florini și 20 creițari.⁴³ Nefinalizat, probabil acest ceaslov este cel care a apărut în cele din urmă, în 1835, de sub teacurile tipografiei lui Johann Gött din Brașov, cu o prefață semnată chiar de editor de această dată.

Aceasta este contribuția editorială a fraților Boghici în domeniul tiparului românesc la început de secol XIX, a căror amintire este păstrată atât

⁴⁰ Biblioteca Județeană „George Barițiu” Brașov. Colecții speciale, cărți vechi sub cotele IV 97 și I 254.

⁴¹ A. Banciu, *op. cit.*, p. 302-303.

⁴² *BRV*, III, p. 70.

⁴³ A. Banciu, *op. cit.*, p. 305.

prin monumentele pe care le-au edificat, prin donațiile de obiecte religioase în folosul bisericii, spre veșnica pomenire, însă și prin cărțile pe care le-au patronat, în încercarea de a oferi cele necesare lecturii școlare, devoțiunii și desfătării cititorului din acele vremuri, dar și de a realiza un profit.

**Books Printed by Constantin and Ioan Boghici,
Merchant Brothers from Brașov**

Abstract

Between 1805-1816, Boghici brothers have edited close to 21 Romanian books, both on religious and educational purpose. Their activity was based on an agreement, according to which, the Romanian section of the typography was rented to Johann Georg Edler von Schobeln from Brașov, a German senator; but Boghici brothers have also made some financial investments in innovating the tipographic tools.

Romanian books have been translated and published both by the efforts of the clergy and the laymen. Among them, we mention Michael Dürr, J. Friederich Herfurt and Ioan Henning, whose activity consisted on editing the Romanian books. Based on Axente Banciu's work, the study is offering a site plan over Boghici brothers editorial activity, their efforts in supporting cultural development and commercial improvement of printings.